

Тыва Республиканың Барыын – Хемчик кожууннун
Хөнденең муниципалдыг бюджеттиг ортумак ниити билиг школазы.

Чөшпээрээни кижизидилге
талазы – биле директорнун
оралакчызы

Базынай А.А./
28 01 2024 ч



Базынай Хөнденең ортумак
ниити билиг школаның

директору Кенден –оол В.К./
28 01 2024ч.

Приказ № 93

АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА
«Улусчу ужурлар»
(эртемнин ады)

3-4 класс
(класс)

Неделяда шагы - 1

Бүдүн чылда ниити шагы -34

Тургусканы:
Хомушку Алена Владимировна
(башкының ады фамилиязы)

2024- 2025
(ооредилге чылы)

Тайылбыр бижик

Программаны Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин эге школанын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 3-4 класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр тургускан. Ажылчын программа эге школаның Федералдыг куруне стандарттарынын негелделеринге даянып тургускан.

«Улусчу ужурлар» программанын шингээткенинин планаттыг туннелдери :

- Билип алган билиглерин , чоннун ажыглап чораан улегерин херек кырында амыдыралга ажыглаары.

- Школа иштинге эртип турар моорейлерге ажыглап киржири.

Личностуг (бот-тускайлан онзагайы)

Уругларныё сагыжы ак , угаан-медерели сайзырангай , топтуг-томаанныг аажы-чаны хевирлеттинер.

Чоннун сагып чораан чаагай чанчылдарын унелеп билир , ону сагып , амыдыралга ажыглап шыдаар кижилер болуп кижизиттинер.

Дыл – домаа , аажы-чаны , сеткил – сагыжы ак , ажык , биче сеткилдиг, дузааргак, хундулээчел уруг хевирлеттинер.

Метапредметтиг туннелдер.

Чугаалажып турар кижизин дыннап билир, чугааны кылып шыдаар, кижилер бурузу бодунга хамаарышкан бодалдыг , ону илередир эргелиг деп чуулду билип , унелеп билиринге белен.

Бодунун бодалын илередип , ол дээш туржуп шыдаар узел-бодалдыг болуру;

Сорулганы салгаш, ону чедип алырынын аргаларын тодарадып шыдаары ;

Бодунун болгаш долгандыр турар кижилернин аажы-чанын шын унелеп билири.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр) туннелдер.

Уругларны чугаа культуразынга болгаш чугаалажып билиринге ооредир.

Улустун чаагай чанчылдарын сеткилинден хундулээр , сагып билир , тайылбырлап билир , оске улуска дамчыдып чоруур кылдыр ооренген.

Болуушкуннарны бодамчалыг сайгарылгага даянып , дамчыдып билир.

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөредилге системасында чаа угланышкын, тускай эртем болуп, быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чанчылдары, сагылга-езулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп олар салгалдың кижизидилгезинин депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а өг-бүлө кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Салып турар сорулгалары:

Өөредилге сорулгазы: тыва чоннуң уттундурган болаш уттундуруп бар чыдар чанчылдарын, ёзулалдарын дедир эгидип, школачыларга өөредири;

өөреникчилерниң мөзү-шынар болгаш бот-кижизидилгезинче угланган чоннуң чагыг суртаалдарын, езу-чаңчылдарын билиндирип өөредир.

Кижизидилге сорулгазы: улусчу педагогика болгаш ада-өгбелеривистиң чаагай чанчылдарынга даянып алгаш, келир уениң мөзү- бүдүштүг, хундулээчел салгалын хевирлеп кижизидер. Сайзырал сорулгазы: өөреникчилерниң угаан-медерелин, чүве шигээдирип, бот-башкарлырын, чогаадыкчы чоруун, бот-туружун бедик чадаже көдүрери.

Программаның тургузуу

3 класс

№	Темазы	Шагы	Тургузуу
1	Бойдус чаялгазы	9 ш	Бойдуска тыва кижиниң онзагай хамаарылгазынв билип алып. Чер, аржаан уjurлары.
2	Тыва кижиниң үнүш өзүмүнге хамаарылгазы	7 ш	Тыва чоннуң үнүш өзүмнеринге хумагалыы, хамаарылгазы. Тыва эм, чем үнүштери.
3	Чүглүг куштар	9 ш	Ыдык куштар, сүрлүг куштар. Куштар бистиң өнүктеривис. Камгалалдыг куштар
4	Таңды кежи	4 ш	Тываның аң-меңи. Аңчы кижиниң уjurлары. Камгалдың аңнары
5	Чыл, ай, хонук саналгазы	2 ш	Чыл, ай санаашкыны. Тыва календарь – биле таныжылга.
6	Ак-көк хемниң кижилери	1 ш	Суг амыдыралдың – дөзү
7	Бойдус магадылалы	2 ш	Бойдушту камгалаары кижиниң бүрүзүнүн хулээлгежи

Программаның тургузуу

4 класс

№	Темазы	Шагы	Тургузуу
1	Нация деп чул? Делегейнин чоннары	1 ш	Делегейнин болгаш Россиянын чурт чуруу биде таныжар
2	Бистин суурувуста өске сөөк кижилер	2 ш	Оларның амыдыралы, ажыл-ижи.
3	Кожа –хелбээ чоннар	4 ш	алтайлар, моолдар, хакастар, буряттар, орустар. Аңгы-аңгы чоннарның күш-ажылчы тоолдары
4	Улустуң ырлары	4 ш	Улусчу урларның онзагай байдалдары
5	Национал хептер	5 ш	Янзы-буру чоннарнын хнптеринин онзагай байдалдары Хептерде домейлешкек чуулдер. Национал ойнаар-кыстар.
6	Улусчу байырлалдар	3 ш	1) Тываларның, буряттарның, моолдарның, кыдаттарның болгаш өске-даа Чөөн чүк улустарының Чаа чыл байырлалы. 2) Орус чоннуң Рождество, Пасха, масленица байырлалдары. 3) Чамдык Азия чоннарының Сабантуй, Рамазан байырлалдары. Оларның ужур-утказы.
7	Бичии уруглар оюннары	3 шак	– «Чылгычылар», «Алагатай» (тыва); – салаага ойнаар оюннар (түрк чоннарның); – жмурки, лаптуу (орус) дээш оон-даа ыңай.
8	Аңгы сөөк улус-биле таныжарының ужурлары	3 ш	– адын айтырары; – кайда чурттап турарын айтырары; – кандыг омак-сөөктүүн айтырары; – бодунуң дугайында (ады, хары, өг-бүлези, өөренип турар клазы, чурттап турар чери дээш оон-даа ыңай) чугаалаары; – төрөөн Тывазының дугайында дыңнадыг кылыры (сууру азы хоорайы, чурттакчыларының саны,

			ажыл-агыйы, культура төптери...).
9	Россия – хөй националдыг чурт	1 ш	Делегейнин болгаш Россиянын чурт чуруу биле таныжар
10	Оюннар	3 ш	«Аалчы келген» деп сайзанактап ойнаары, лаптуу.
11	Мөөрейлер	2 ш	ырлар мөөрейи. «Кижичугаалажып таныжар» (өске дыл кырында).
12	Ужуражылга: «Найырал кезээзи», «Найырал одаа».	4 ш	Төрээн чугаа. Чугаа сайзырадылгазы (культуразы). Улустун аас чогаалы. Бойдус. Ыры. Улустун ырлары. Чурулга (хостуг чурулга).
		34 ш	

Календарь – тематиктиг планнаашкыны

3 класс

№	Темазы	Шагы	Ай,хүнү		Эдилгелер
			План	Эрттирге ни	
Бойдус чаялгазы - 9 ш					
1	Бойдуска тыва кижиниң онзагай хамаарылгазы	1	2.09		
2	Чер ужурлары	1	9.09		
3	Чуваш улустуң тоолу. Алдын доозун.	1	16.09		
4	Аржаан ужурлары	1	23.09		
5	Таңды- Уула	1	30.09		
6	Төрээн суурум онзагай черлери	1	7.10		
7	А. Конгар Кызыл – Мажылык. Ак-Довурак	1	14.10		
8	Бедик даглыг мээң чуртум. Бойдус халаптары Онза ырглыг ураанхайлар.	1	21.10		
9	Бай-ла Хемчиим Тываның каас черлери	1	4.11		
Тыва кижиниң үнүш өзүмүңге хамаарылгазы- 7 ш					
10	Тыва кижинин унуш озумунге хамаарылгазы.	1	11.11		
11	Бяш ужурлары	1	18.11		
12	Ыдык ыяштар	1	25.11		
13	Тараа. Тоолчургу чугаа.	1	02.12		
14	Салгын кыйгылары.	1	9.12		
15	Тываның чем үнүштери. Проект “ Тыванын эм унуштери”	2	16.12 23.12		
16	Чыжырганам чараш. Ч. Кара-Күске	1	13.01		
Чүглүг куштар- 9 ш					
17	Куштар дугайында	1	20.01		
18	Куштар медээчилер	1	27.01		
19	Боора-Хокпеш Э. Кечил-оол	1	3.02		
20	Ыдык сүрлүг куштар	1	10.02		
21	Камгалалдыг куштар.	1	17.02		
22	Дуруяалар – эжеш куштар	1	24.02		

23	Эглип келир куштарым. Х. Намзырай	1	3.03		
24	Куу куш Тоолчургу чугаа	1	10.03		
25	Толевилел “ Куштар бистиң өңнүктеривис.	1	17.03		
Таңды кежи- 4 ш					
26	Тываның аң- меңи	1	31.03		
27	Аңчы кижиниң сагыыр ужурлары	1	7.04		
28	Аңчыныың чалбарыы	1	14.04		
29	Таңды ээзинин чагыы	1	21.04		
Чыл, ай, хонук саналгазы- 2 ш					
30	Чыл календары. Ай санаашкыны. Хонук санаашкыны	1	28.04		
31	Хун дугайыында. Хүн дуртунуң санаашкыны	1	5.05		
Ак-көк хемниң кижилери – 1 ш					
32	Сут- амыдыралдың судалы	1	12.05		
Бойдус магадылалы- 2 ш					
33	Чоннуң эскериглери	1	19.05		
34	Бойдус камгаалалы	1	26.05		

Календарь – тематиктиг планнаашкыны

4 класс

№	Темазы	Шагы	Ай,хуну		Эдилгелер
			План	Эрттиргени	
1	Нация деп чул? Делегейнин чоннары	1 ш	2.09		
2	Бистин суурувуста өске сөөк кижилер	2 ш	9.09 16.09		
3	Кожа-хелбээ чоннар	4 ш	23.09 30.09 7.10 14.10		
3	Улустун ырлары	4 ш	21.10 4.11 11.11 18.11		
4	Национал хептер	4 ш	25.11 2.12 9.12 16.12 23.12		
5	Улусчу байырлалдар	3 ш	13.01 20.01 27.01		
6	Бичии уруглар оюннары	3 ш	3.03 10.02 17.02		
7	Аңгы сөөк улус-биле таныжарының ужурлары	3 ш	24.02 3.03 10.03		
8	Россия – хөй националдыг чурт	1 ш	17.03		
9	Оюннар	3 ш	31.03 7.04 14.04		
10	Мөөрейлер	2 ш	21.04 28.04		
11	Ужуражылга: «Найырал кезээзи», «Найырал одаа».	4 ш	5.05 12.05 19.05 26.05		

Ажылчын программаның эдилгелери

[illegible]

